

معينده بولومش ، ينه او ائناده « كتاب المعجم » مسوده لريله دائما ياننده طاشيدينى سائر كتب نفيسه يى « فرزين » هائله سنده غيب ايله مشدى : ۶۳۳ ده « خوارزمشاهلر دولتك قطعياً سقوطى اوزرينه ، عراقدن فارسه هجرت ايدرك ، اوراده ابتدا « آتا بك سعد بن زنىكى » نك و مؤخر آده اونك اوغلى « ابوبكر » ك معينده بولومشدر . ايشته مشهور « كتاب المعجم » نى بوراده ۶۳۰ تاريخلرنده ، اسكى مسوده لرندن ناصيلسه اله كچيرديكى اجزايى آتام صورتيه و عربجه اولارق يازدى ؛ لكن مؤخرآ ، فارس فضلاسنگ رجاليه ، اصل كتابى ايكي آيرى قسمه آيرارق عجم ادبياتنه تاند اولانى « المعجم فى معاير اشعار المعجم » ناميله فارسى اولارق وجوده كتىردى . « شمس الدين محمد بن قيس » بومهم ائردن باشقا ، علوم ادبيه يه تاند « كتاب الكافى فى المروضين والقوافى » و « جداول المعجم » آدى ديكر ائردنه يازمشدر . ترجمه حالى و اثرلى حقنده « ميرزا محمد قزوينى » نك « المعجم فى معاير اشعار المعجم » مقدمه سنده يك اطرافى معلومات بولوندينى جهته ، بوراده داها فضله ايضاحاتى زائد كورويور . وفاتى تاريخى بيله مهديكمز بو مؤلفك « خوارزمشاهلر » سراينه قوتلى انتسابى ده دوشونوله جك اولورسه ، « جلال الدين خوارزمشاه » نامنه يازيلان « قانقلى » لغتتك ده اوكا تاند اولدينى آرتق كمال امنيتله سويله نه بيلير .

كورسبلى زاده محمد فؤاد

« اوماى » الٰههسى حقنده

« اورخون آده لرى » نده ذكر ايديلن « اوماى » الٰههسى توركارك مى الٰهه لرندن ميدر ، بوقسه ديكر قوملردن مى ككشدر ؟ بومسئله حقنده رشى سويله مك بزم اقتدار من خار جنده در . بو الٰهه نك ايرانليرك « هاى - ها » لريله علاقه دار اولاييلمه سى بردن بر خاطره كله بيلديكى كى ، هندليرده ده عين اسمده بر الٰهه بولونديغى ده بر رده كورمشدك . ديكر مدنى كلهلر واصطلاحلر بر قومدن ديكرينه انتقال اينديكى كى ، الهلر و الٰهه لر ، دنى آيين وعنعنه لرده ، چوق دفعه ، سياردلر . فقط بزم ايچون كمهم اولان نقطه ، « اوماى » الٰهه سنك يك اسكى دورلرده توركارك مى الٰهه لرى صيراسنه كچه رك تا صوك زمانلره قدر شامانى توركارده « اوماى كوتلى » نك محافظه ايديله سى جهتيدر . « اوماى » الٰهه سى ، معلوم اولدينى وجهه ، داشكى اولارق « اورخون آده لرى » نده مذ كوردر . بوراده « بيلكه قاغان » والده سنى « اوماى » ه تشبيه ايدىيور :

« اوومای تهك نوگم قاتون قوتیكا اینیم كول تکین ایرآت بولدی »
 [« اومای » م بکزر قادین آنام طالعه كوچوك برادرم كول تکین أرنامنی آلدی]
 بوجهله اوزرنده كرك « رادلوف » [۱] و كرك « مهلیورانسکی » [۲]، « اومای » ك آلهه و بونك ده
 چو چو قلمیسی روح اولدیغنی سویله مشلر و بو خصوصده مأخذ اولارق یالکز « ویریتسکی » نك
 « آلتای و آلا داغ لهجه لری لغتی » نام اثرندن استفاده ایتشلردر [ص ۴۷۲] .
 « اورخون آبدلری » نندن صوراء « اومای »، محمود كاشغری نك « دیوان لغات الترک » نده ذكر
 اولونور: « امای شی نخرج من بطن المرأة بعد الولادة كالحقه، قبل انه صاحب الولد فی البطن وفي المثل
 « اما یقائنا اوغل بولور » معناه من خدم ذلك تجد الولد النساء یتفالن بذلك « دییه تعریف
 ایدیلشدر [ج ۱، ص ۱۱۱] . « محمود كاشغری » کی براسلام علمی، البته « اومای بر آلهه در »
 دییه مزدی . مع مافیه « صاحب الولد » ، « یتفالن بذلك » ، و بالخاصه « اومای طابارسه
 (عبادت ایدرسه) اوغول اولور » عبارلری، « محمود كاشغری » زماننده بیله « اومای كولتی »
 عنعنلرینك اووقتی اسلام توركلر آراسنده ده محافظه ایدیلدیكنی كوستره بیلیر . بوكونکی شامانی
 توركلر ده ده، آشاغیده كوریله چکی وجهله « اومای »، « صاحب الولد » در . « آلتون كول »
 جوارنده [آباقان نهرینك صاغ ساحلنده کی داغلا آراسنده] بولونان كتابه لرك برنده « بو آتیز
 اومای بکیمز » یازیلیدر [۳] . بو كتابه نك « اومای بك » نامنده بر بکك قبرطاشی اولدیغنی
 آكلاشیلیمشدر . بوندن، اسکی توركلر « اومای » اسمنی چو چو قلمینه دخی ویرمش اولدقاری
 آكلاشیلیركه، چوق معنی داردر .
 بوكونکی شامانی توركلر ده کی « اومای » الهه سی حقنده معلومات، بزه معلوم اولدیغنه كوره،
 ك اول « راهب ویریتسکی » طرفندن ویریلشدر . مو مالیه، داها اورخون آبدلرینك كشفندن
 اول نشر ایتدیگی لغت كتابنده، آلتای لیرك « اومای » یاخود « اومای اینه سی » دینلن بر آلهه سنندن
 بحث ایدمرك : [« اومای اینه سی » یاخود « اومای » چو چو قلم و حیوان یاورولرینك حامیسی
 اولان بر آلهه - روحدر] دییور [۴] . مع مافیه « ویریتسکی » و « رادلوف » آلتای دینیاتنه طأد
 یازدقاری اثر و مقاله لر نده بو آلهه دن بحث ایتشلردر .

[۱] رادلوف : موغولستانده کی اسکی تورك یازیلری ، پترسبورغ ۱۸۹۵ ، ص ۱۰۴

[۲] مهلیورانسکی : كول تکین شرفنه دیکیلن آبده ، شرق شعبه سی یازیلری ، XII ص ۱۱۷

[۳] رادلوف : موغولستانده کی اسکی تورك یازیلری Die Alt-turkisch. Insch. der Mongolei

ص ۳۵۹ ، ۳۳۷] .

[۴] « آلتای و آلا داغ لهجه لری لغتی » ، قازان ۱۸۸۴ ، ص ۴۷۲ ، رادلوف « لغت » نده ده

عیناً او عبارلری نقل ایتشدر [I ، ۱۷۸۸]

«قائونوف» طرفندن طوپلانوب «رادلوف»ك «تورك خلق ادبياتى نمونہ لرى» كلياتندہ نشر اولونان [۹نجى جلد، ص ۶۶۵] متنلر ده عیناً شو جملہ موجوددر: «بیزباستاب اولككن آدامناك تورہ نئندہ ايمای ايجمه مك قاداتوستہر بو ايكي قازيک». قائونوف بورادہ كى « ايمای » ك « اوماى » اولديغنه دقت ايده مہمش ، بناء عليه ، «اولككن آدامناك» جملہ سنى « بويوك عزيز آدمك » ديه ترجمہ ايده رك « ايمای » كلسنى ده « يوا = حوا » ايله ترجمہ ايتشدر [جلد ۹، ص ۵۵۴ ترجمہ] . بزہ كورہ دوعروسى بودر: « بز ابتداً آتامز « اولككون» دن تورہ ديكمز وقت بو ايكي قايين آغاجى «اوماى» ايله برابر كوكدن ايتشدر . بو قادار واضح وقولاي برعبارہ نك «قائونوف» كى برتوركيانجى طرفندن آكلاشيلمامہ سنہ سبب، احتمال كہ، شامانلر كى بو الٰهہ نى خريستيانلردن ايشيتدكلرى « يوا: حوا» ايله قاريشد يرارق سويله مہ لريدر .

عين ائردہ [متن ص ۵۷۵ ، ترجمہ ۵۶۴] دفن مراسمندن بحث ايديلن يردہ: «بارچاك كيزى نان كہلككندہ آراغى ايزہ رده آراغينى تورسارى اوس قاداب نانى دير ، ايمای ايجہ سارى...» . ترجمہ : « بارچہ (آدملر مزاردن) كلككدن صوكر ا راقى ايجہ ركن راقى نى تور طرفنہ [اوك يوقارى باشنہ] گوشه يہ اوچ دفعہ پوسكورورلر [بو] آتامز « اوماى » طرفنہ (در) . «قائونوف» بورادہ ده « اوماى » ي «حوا» ايله ترجمہ ايديدور . « اوماى » الٰهہ سنك خاطرہ سى «ياقوتلر» دہ دہ محافظہ اولونديغنى ، « تروشجانسكى » نك «ياقوتلر دہ سيہ دينك تكاملى » نام اثرينہ « ناوموف » طرفندن علاوہ ايديلن مقالہ دہ (ص ۱۷۸) كوزويورز: «ياقوتلر دہ برالہ واردر كہ «اوغوايمتا» دييورلر . حرفياً «چوجوق ايمى سى» ديكمدر . بوچوجوق « ايمى » سى برقوش كچى چوجوق اوزرنده اوتہر بونكلہ مذكور چوجوغك نسلى بركتلى اولاجغنى خبر ويريرمش . ايشتہ «اور خون آبدہ لرى» نندہ و «ديوان لغات الترك» دہ اسمى كچن « اوماى » ك ، بو كونيكي شامانى توركلر آراسندہ محافظہ اولونان خاطرہ سى ، شيمديلك بيلديكمزہ كورہ ، بوندن عبارتدر .

عبدالقادر